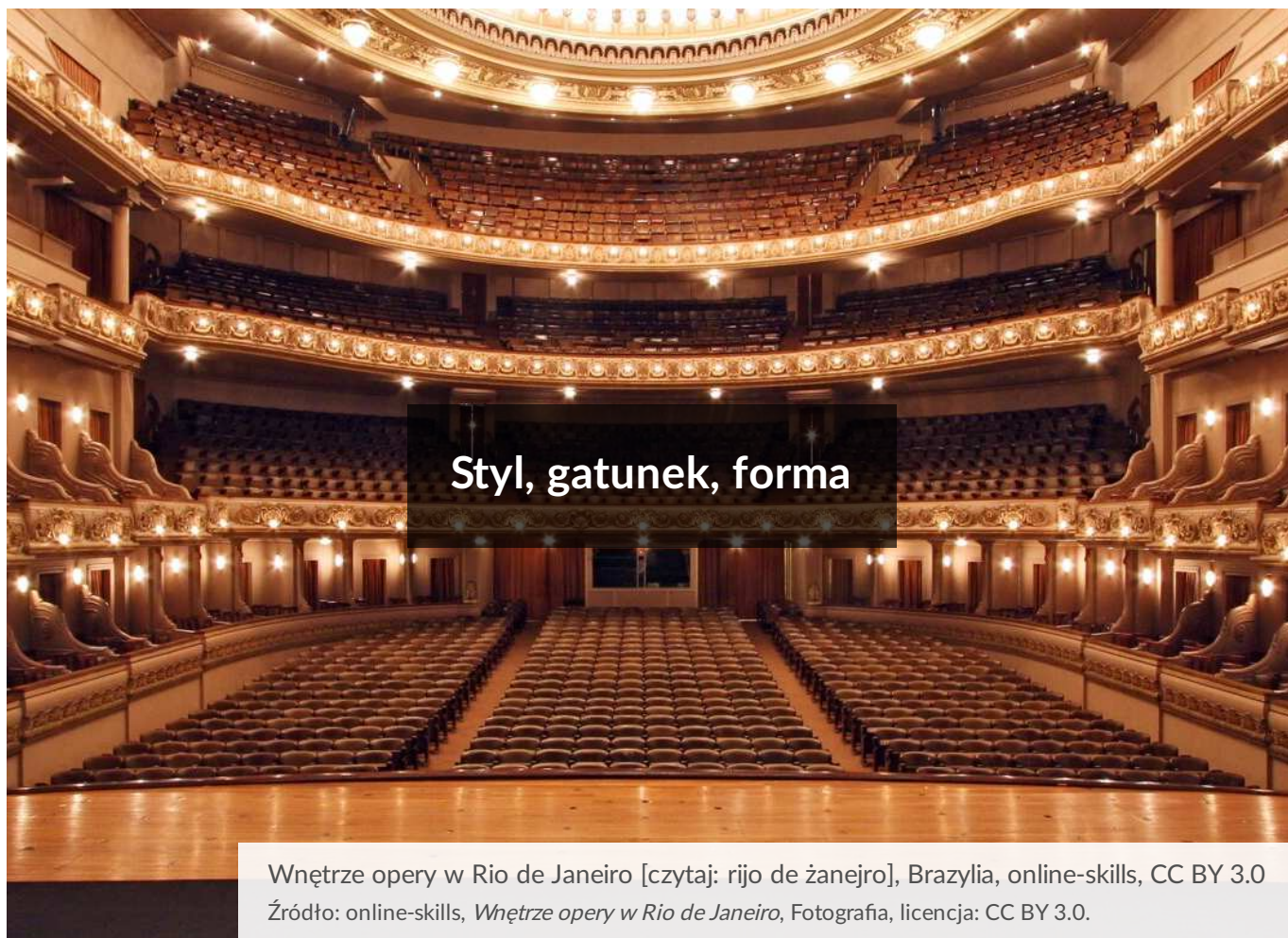

Styl, gatunek, forma

Bibliografia:

- Źródło: Małgorzata Kowalska, *ABC historii muzyki*, Kraków 2001.
- Źródło: muzykotecaszkolna.pl, *Forma muzyczna*, dostępny w internecie:
<https://muzykotecaszkolna.pl/wiedza/gatunki/forma-muzyczna/> [dostęp 19.01.2023].
- Źródło: muzykotecaszkolna.pl, *Gatunki muzyczne*, dostępny w internecie:
<https://muzykotecaszkolna.pl/wiedza/gatunki/gatunki-muzyczne/> [dostęp 19.01.2023].
- Źródło: Encyklopedia PWN, *Forma muzyczna*, dostępny w internecie:
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/forma-muzyczna;3901930.html> [dostęp 13.12.2021].

Wprowadzenie

Trzy terminy **styl-gatunek-forma** mogą odnosić się nie tylko do muzyki. W nich tak samo możemy doszukiwać się podobieństw i różnic w takich dziedzinach jak: malarstwo, sztuki wizualne, architektura, nawet moda czy literatura. Trzeba pamiętać, że każdy z tych terminów nie raz jest ze sobą połączony i tworzy eklektyczne dzieło, warte zapamiętania.

Termin - **styl** - może być kojarzony głównie z modą czy sztuką użytkową, zmienną i aktualizowaną w czasie rzeczywistym. Jeśli będziemy chcieli opowiedzieć o **stylu muzycznym** należałoby prześledzić wielowiekowe dzieje historii muzyki, przypatrując się szczegółom, które zmieniały jej bieg. Idąc za myślą Małgorzaty Kowalskiej - autorki książki *ABC historii muzyki* - należy zauważyć, że sama:

((Małgorzata Kowalska

ABC historii muzyki

Muzyka XX wieku jawi się jako mozaika stylów, kierunków, technik komponowania, wreszcie różnorodność indywidualnych cech poszczególnych twórców.

Źródło: Małgorzata Kowalska, *ABC historii muzyki*, Kraków 2001.

Zastanawiając się nad definicją **gatunku muzycznego** najprostszą próbą odpowiedzi na to pytanie jest zrównoważony sposób jej klasyfikowania, pozwalający odróżnić jeden typ muzyki od drugiego.

Forma muzyczna stanowi spośród tych trzech wymienionych terminów najłatwiejszą definicję, gdyż stanowi...

Encyklopedia PWN

Forma muzyczna

jeden z głównych terminów w teorii muzyki i w praktyce muzycznej.

Źródło: Encyklopedia PWN, *Forma muzyczna*, dostępny w internecie: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/forma-muzyczna;3901930.html> [dostęp 13.12.2021].

Materiałem uzupełniającym dla dzieci starszych oraz młodzieży szkół średnich może być w bogate treści, najobszerniejsze studium muzykologiczne pt. *Formy muzyczne*, w którym autorzy Józef Chomiński i Krystyna Wilkowska-Chomińska dokładnie opisują przykłady twórczości poszczególnych kompozytorów.

Z pojęciem formy muzycznej spotyka się każdy, kto poznawał świadomie treść piosenki czy grał pierwsze utwory na instrumencie. Przykłady można znaleźć w podręcznikach do przedmiotu muzyka każdego stopnia kształcenia, czego przykładem może być jedna ze stron z książki do klasy szóstej Grażyny Kilbach i Moniki Gromek pt. *Lekcja muzyki*, omawiająca przykład ronda jako formy muzyki.

Na okrągło

muzyka: Monika Gromek, Michał Józwiak,
słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

Ref. Ta pio - se - nka cię na - u - czy, jak ro - zpo - znać ro - ndo:
re - fren mię - dzy ku - ple - ta - mi wr - ca na o - kra - gło!
1. Kto ni - gdy wcze - śniej o nim nie sły - szal, ten bez wą - tpie - nia wie już:
w mu - zy - ce ta - kże i - stnie - je ro - ndo, ma je nie ty - lko ka - pe - lus!
Ref. Ta pio - se - nka cię na - u - czy, jak ro - zpo - znać ro - ndo:
re - fren mię - dzy ku - ple - ta - mi wr - ca na o - kra - gło!
2. Fo - rma to zna - na od ba - rdzo da - wna przez i - nstru - me - nty, ta - niec i śpiew.

Ref. Ta piosenka cię nauczy,
jak rozpoznać rondo:
refren między kupletami
wraca na okrągło!

1. Kto nigdy wcześniej o nim nie słyszał,
ten bez wątpienia wie już:
w muzyce także istnieje rondo,
ma je nie tylko kapelusze!

Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Józwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, ilustracja powstała na podstawie: M. Gromek, G. Kilbach, „Lekcja muzyki”, podręcznik do muzyki dla klasy szóstej szkoły podstawowej, wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2019, s. 20 - 21, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Monika Gromek, Grażyna Kilbach, *Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Józwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze*, s. 20–21, dostępny w internecie:

21 Ba - r d z o p r z y - j e - m n a , t r o - c h ę z a - b a - w n a - b o r e - f r e n w k ó ł - k o p o - w t a - r z a s i ę !
25
27 R e f . T a p i o - s e - n k a c i ę n a - u - c z y , j a k r o - z p o - z n a ć r o - n d o :
29 r e - f r e n m i ę - d z y k u - p l e - t a - m i w r a - c a n a o - k r ą - g ł o !
33 3 . T e n r e - f r e n w r o - n d z i e - s ł y - s z y s z s a m - z a - w s z e p o - j a - w i a s i ę b e z z m i a n .
37 Z a - t o k u - p l e - t y - w c a - l e n i e ! O - n e w y - r a - ź n i e r ó - ż n i ą s i ę !
39 R e f . T a p i o - s e - n k a c i ę n a - u - c z y , j a k r o - z p o - z n a ć r o - n d o :
r e - f r e n m i ę - d z y k u - p l e - t a - m i w r a - c a n a o - k r ą - g ł o !

Ref. Ta piosenka cię nauczy...

2. Forma to znana od bardzo dawna przez instrumenty, taniec i śpiew. Bardzo przyjemna, trochę zabawna - bo refren w kółko powtarza się!

Ref. Ta piosenka cię nauczy...

3. Ten refren w rondzie — słyszysz sam: zawsze pojawia się bez zmian. Za to kuplety — wcale nie! One wyraźnie różnią się!

Ref. Ta piosenka cię nauczy...

Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, ilustracja powstała na podstawie: M. Gromek, G. Kilbach, „Lekcja muzyki”, podręcznik do muzyki dla klasy szóstej szkoły podstawowej, wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2019, s. 20 - 21, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Monika Gromek, Grażyna Kilbach, *Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze*, s. 20–21, ilustracja, dostępny w internecie: [https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki\[PD\]\[kl_6\]\[pr_2019\]/index.html#p=22](https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki[PD][kl_6][pr_2019]/index.html#p=22) [dostęp 19.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Wszystkie wyżej wymienione terminy łączą się ze sobą i są spójne, a czasami nawet traktowane wymiennie.

Nauczysz się

- rozróżniać pojęcia styl, gatunek, forma na podstawie przykładów muzycznych;
- rozpoznawać przedstawienia operowe i baletowe;
- przypisywać tytuły dzieł muzycznych do danej epoki;
- zwracać uwagę na przemiany, jakie zachodzą w dziedzinie muzyki.

Jak rozróżnić pojęcia: styl, gatunek, forma w muzyce?

Internetowy serwis edukacji muzycznej *Muzykoteka Szkolna* podaje różne sposoby i kategorie podziału muzyki ze względu na jej przeznaczenie, formę czy właśnie gatunek lub styl. Ile osób zapytanych o to, w jaki sposób by ją podzielili – usłyszeliśmy tyle różnych odpowiedzi.

Nawet jeśli w praktyce dość często używa się zamiennie wszystkich trzech terminów, to jednak gatunki muzyczne trzeba odróżnić od form muzycznych, gdyż ta ostatnia dość często posiada z góry nałożone schematy budowy, widoczne przy komponowaniu muzyki.

Forma w muzyce

W definicji trochę można porównać do upieczonego ciasta, które musi mieć kolor, zapach, smak, określona konsystencję i przeznaczenie. Z muzyczną formą jest bardzo podobnie:

 muzykotekaskolna.pl

Forma muzyczna

to nie tylko typ kompozycji, ale również muzyczne odzwierciedlenie idei, treści, wszystkiego, co muzyka wyraża.

Źródło: muzykotekaskolna.pl, *Forma muzyczna*, dostępny w internecie: <https://muzykotekaskolna.pl/wiedza/gatunki/forma-muzyczna/> [dostęp 19.01.2023].

Mówiąc o formie muzycznej musimy mieć na uwadze jej niepowtarzalną strukturę dźwiękową, czyli z czego jest zbudowana.

Do najbardziej rozpowszechnianych form w muzyce należy zaliczyć:

Chorał, pieśń, suita, sonata, allegro sonatowe, symfonia, wariacja, rondo, kantata, opera, msza. Formy można podzielić ze względu na **skład wykonawczy** to jest: na **wokalne** i **instrumentalne** lub też mieszane (wokalno-instrumentalne). Inną formą podziału są zasady budowy utworów - wtedy dzielimy na: **cykliczne** i **jednoczęściowe**. Jeszcze trudniejszym wydaje się podział utworów ze względu na rodzaj fakturę, która może być **polifoniczna** lub **homofoniczna**.

Więcej informacji na temat form muzycznych można znaleźć w materiale **Formy Muzyczne - A, AB, ABA**, który jest dostępny pod adresem: <https://zpe.gov.pl/a/formy-muzyczne-a-ab-aba/D1CwPtOSB> [dostęp: 19.01.2023].

Popularny Marsz turecki z Sonaty A-dur Wolfganga Amadeusza Mozart [czytaj: mocarta] to najbardziej znana forma rondo w muzyce.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

Wolfgang Amadeusz Mozart [czytaj: mocart], „Marsz turecki” z Sonaty fortepianowej A-dur, wykonanie: Pianista z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy, AMFN, CC BY 3.0

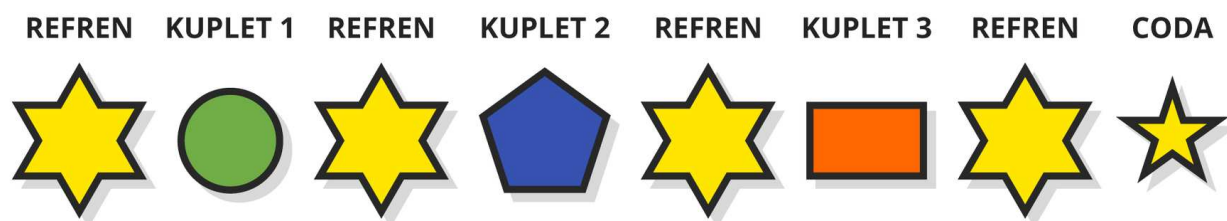
Źródło: AMFN, Wolfgang Amadeusz Mozart, „Marsz turecki” z Sonaty fortepianowej A-dur, licencja: CC BY 3.0.

Utwór pod tytułem „Marsz Turecki” z XI Sonaty Fortepianowej, cz. III autorstwa Wolfganga Amadeusza Mozarta [czytaj: wolfganga amadeusza mocarta] w wykonaniu Pianisty z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy. Utwór trwający 3 minuty oraz 42 sekundy. Kompozycja jest przeznaczona na fortepian solo, a jej tytuł nawiązuje do tureckich kapel wojskowych z tamtego okresu. Utwór jest wykonywany w szybkim tempie i ma pełny emocji charakter, zmieniający się między częściami: pierwsze są sentymentalne, kolejne weselsze, ale wszystkie są bardzo żywe.

Często przy omawianiu formy muzycznej można posłużyć się graficznymi umownymi znakami, które przybliżą nam elementy charakterystyczne.

Dalej na przykładzie formy ronda sprawdzimy jak układają i nazywają się poszczególne części.

Żółta gwiazdką oznaczone są refreny (bo są zazwyczaj takie same – np. dotyczy to formy wielu piosenek), zaś kupletami nazwane są części zmienne (mówiąc prościej w piosence są to zwrotki – tutaj zaznaczone w różnymi figurami). Coda w muzyce oznacza zakończenie, a nazwa pochodzi z języka włoskiego i oznacza ogonek.

Zapis formalnej budowy ronda w muzyce, grafika przerysowana na podstawie:

z-przymruzeniem-ucha.blogspot.com, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: *Zapis formalnej budowy ronda w muzyce*, ilustracja, dostępny w internecie: <http://z-przymruzeniem-ucha.blogspot.com/2015/01/muzyczna-architektura.html> [dostęp 19.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Gatunek muzyczny

Bardziej skomplikowany wydaje się jednak wytłumaczenie terminu **gatunku muzycznego**, gdyż jak niektóre współczesne źródła podają, gdyż liczba rekordów w tym zakresie przekroczyła już 1000. Mówiąc o gatunku muzyki będziemy mieli na myśli jej rozróżnianie – jednego typu od drugiego.

 muzykotecaszkolna.pl

Gatunki muzyczne

Istnieją różne sposoby i kategorie podziału na gatunki. Jego podstawą może być funkcja muzyki (np. muzyka religijna, filmowa, taneczna), zastosowane środki wykonawcze, czyli instrument lub zespół instrumentów/głosów, na jaki została przeznaczona (np. instrumentalna, wokalna, elektroakustyczna ale też fortepianowa, skrzypcowa itp.

Źródło: muzykotecaszkolna.pl, *Gatunki muzyczne*, dostępny w internecie: <https://muzykotecaszkolna.pl/wiedza/gatunki/gatunki-muzyczne/> [dostęp 19.01.2023].

W taki sposób zostało wyjaśnione pojęcie gatunku we wspomnianym powyżej już serwisie edukacji muzycznej *Muzykoteka Szkolna*.

 muzykotecaszkolna.pl

Gatunki muzyczne

Gatunki muzyki dzieli się według wielu różnych kategorii:

1. Ze względu na rodzaj i zakres użytych środków (obsady) – muzyka instrumentalna, wokально-instrumentalna, chóralna, wokalna, orkiestrowa, kameralna, elektroakustyczna, elektroniczna.
2. Ze względu na jej przeznaczenie wyróżnia się np. muzykę filmową, sceniczną (teatralną, baletową, operową, operetkową).
3. Ze względu na ilość użytych instrumentów i głosów wokalnych stosuje się podział na muzykę solistyczną (gdy gra solista) i zespołową (gdy bierze w niej udział więcej niż jeden wykonawca), w tym kameralną (od dwóch muzyków) i symfoniczną (z udziałem orkiestry symfonicznej).
4. Ze względu na społeczne warunki uprawiania tej muzyki: kościelna, ludowa, dworska, miejska itp.
5. Ze względu na uwarunkowania geograficzne i kulturowe: europejska, amerykańska itp.
6. Ze względu na styl i technikę dźwiękową: renesansowa, barokowa, jazzowa, popowa, hip-hopowa, heavy-metalowa [czytaj: hewi metalowa], punkowa [czytaj: pankowa] itd.
7. Ze względu na jej cel: artystyczna (zwana też „klasyczną”, „poważną”, zapisywana i przekazywana za pomocą nut), popularna (przeznaczona dla masowych odbiorców, przekazywana za pomocą środków masowego przekazu – radia, telewizji), tradycyjna („ludowa”, „etniczna”, przekazywana drogą ustną).

Źródło: muzykotekaszkolna.pl, *Gatunki muzyczne*, dostępny w internecie:

<https://muzykotekaszkolna.pl/wiedza/gatunki/gatunki-muzyczne/> [dostęp 19.01.2023].

Utworem łączącym co najmniej kilka gatunków muzyki jest przykład twórczości jednego z ciekawszych, współczesnych polskich zespołów muzycznych.

Polecenie 1

Wysłuchajmy utworu *Do Ciebie Kasiuniu* zespołu o nazwie **Kapela ze Wsi Warszawa**.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

Kapela ze Wsi Warszawa, „Do Ciebie Kasiuniu” (fragment), online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Kapela ze Wsi Warszawa, „Do Ciebie Kasiuniu” (fragment), licencja: CC BY 3.0.

Utwór pod tytułem „Do Ciebie Kasiuniu” autorstwa zespołu Kapela ze Wsi Warszawa. Fragment trwający 38 sekund. Kompozycja jest wokalnie-instrumentalna wykonywana przez głos żeński oraz zespół muzyczny: skrzypce, trąbkę, oraz instrumenty ludowe. Utwór ma lekki charakter.

W swoich brzmieniach utwór odwołuje się do dźwięki dalekiego wschodu, muzyki ludowej, instrumentów dla naszej kultur dość odległych brzmieniowo, a jednak z wplecioną w to polską pieśnią ludową *Do ciebie Kasiuniu*.

Znaczenie pojęcia stylu w muzyce

Styl ubierania się, stylistyka języka, a obecnie słowo „stylizacja” w dziedzinie ubioru, mody sposobu bycia robią zawrotną karierę. Często pojęcie *stylu* nadal funkcjonuje w codziennym życiu, ale nie zawsze już tak jednoznacznie kojarzone tylko z muzyką.

Jak na wstępie powiedziane było, że oba terminy **gatunek i styl** często **traktowane są zamiennie**. Dzisiejsze czasy wskazują na najpopularniejsze style muzyczne, do których zaliczyć należy:

- muzykę rockową [czytaj: rockową];
- pop;
- disco [czytaj: disko];
- techno;
- rap;
- reggae [czytaj: regge];
- muzykę elektroniczną;
- country [czytaj: kantry] i muzykę folkową.

Styl muzyczny wyróżniają charakterystyczne cechy: melodii i rytmu utworu, nastrój muzyki oraz sposób jej komponowania i wykonywania.

Taco Hemingway [czytaj: tako heminglej] z duetu Taconafide [czytaj: takonafide] w czasie koncertu w Warszawie w ramach trasy Ekodiesel Tour [czytaj: ekodizel tur] promującej debiutancki album *Soma 0,5 mg*, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_(cropped).jpg), CC BY-SA 4.0, fotograf: Itokyl

Źródło: Itokyl, *Taco Hemingway z duetu Taconafide w czasie koncertu w Warszawie w ramach trasy Ekodiesel Tour promującej debiutancki album Soma 0,5 mg*, fotografia, dostępny w internecie: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_(cropped).jpg) [dostęp 23.01.2023], licencja: CC BY-SA 4.0.

Z pewnością poniższe utwory nie będą stanowiły problemu z przyporządkowaniem ich do określonego stylu muzycznego.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

Johnny Cash [czytaj: dzony kesz], „Bonanza” (fragment), online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Johnny Cash, Raymond Evans, Jay Livingston, *Bonanza*, licencja: CC BY 3.0.

Utwór pod tytułem „Bonanza” autorstwa Johnny’ego Casha [czytaj: dzonego kesza] w jego wykonaniu wraz z zespołem. Fragment trwający 38 sekund. Kompozycja jest wokalnie-instrumentalna, wykonywana przez głos męski oraz zespół muzyczny: gitarę elektryczną, kontrabas, chór oraz perkusję. Utwór jest wykonywany w dość szybkim tempie i ma bardzo dynamiczne brzmienie z charakterystycznym dla muzyki country oraz wykonawcy prostym rytmem. Tekst jest śpiewany w języku angielskim.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

Bob Marley & The Wailers [czytaj: bob marlej i de telers], „Is this love” [czytaj: is tys lof] (fragment), online-skills, CC BY 3.0

Źródło: The Wailers, Bob Marley, Bob Marley, *„Is this love” (fragment)*, licencja: CC BY 3.0.

Utwór pod tytułem „Is this love” [czytaj: is tys lof] autorstwa Boba Marleya [czytaj: boba marleja] w jego wykonaniu wraz z zespołem The Wailers [czytaj: telers]. Fragment trwający 35 sekund. Kompozycja jest wokalnie-instrumentalna, wykonywana przez głos męski oraz zespół muzyczny: gitarę elektryczną, gitarę basową, syntezator oraz perkusję oraz dodatkowe instrumenty perkusyjne. Utwór jest wykonywany w niespiesznym tempie i ma bardzo lekki,

rytmiczny charakter, z brzmieniem typowym dla muzyki reggae [czytaj: regge]. Tekst jest śpiewany w języku angielskim.

Dobieranie odpowiednich słów określających te trzy pojęcia bierze się z ogólnej erudycji, wiedzy z zakresu aktualnych wydarzeń muzycznych oraz znajomości historii muzyki. Rozpoznawanie stylu muzycznego czy formy lub też gatunku przyjdzie nam z łatwością poprzez aktywne uczestniczenie w koncertach, audycjach muzycznych, a także poprzez dobrą literaturę muzyczną.

Przykład współczesnej literatury wprowadzającej w zagadnienia związane z podstawami muzyki - M. Pilhofer, H. Day [czytaj: dej], Teoria muzyki dla bystrzaków, Wydawnictwo Septem, dlabystrzakow.pl, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Holly Day, Michael Pilhofer, *Przykład współczesnej literatury wprowadzającej w zagadnienia związane z podstawami muzyki* - M. Pilhofer, H. Day, *Teoria muzyki dla bystrzaków*, Wydawnictwo Septem, ilustracja, dostępny w internecie: <https://dlabystrzakow.pl/pobierz-fragment/temub4/pdf> [dostęp 23.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Połączeniem wszystkich omawianych powyżej pojęć: stylu, gatunku i formy jest przykład baletu, którego szczegółowy znajdziemy poniżej.

O najśłynniejszych baletach

Kiedy mówimy **balet** widzimy od razu kroki tancerzy, lekko ubrane baletmistrzynię i subtelność ruchów dopracowanych do perfekcji i zgranych z muzyką. Zanim ten fakt zapadnie w naszą pamięć niech krótka historia baletu zapisana na wielu kartach przypomni nam najważniejsze fakty.

Od najdawniejszych czasów muzyka i taniec są ze sobą związane. W historii muzyki zauważymy zwłaszcza w okresie baroku za sprawą francuskiego władcy Ludwika XIV (1643 – 1715) zmianę myślenia o balecie nie tylko, jako o tańcu, lecz – jak sam władca powiadał –

elementu wychowania moralnego ludzi, który powinien budzić szacunek dla potęgi państwa. Majestatyczność spektakli na dworze królewskim, wypełnione przepychem i pochwałami dla osoby króla rozpoczęły proces krystalizowania formy. Już w 1661 roku Król Słońce (tak nazywano Ludwika XIV) założył Królewską Akademię Tańca. Ta niestety niewiele się przyczyniła do rozwoju sztuki tanecznej, za to większe zasługi położył jej baletmistrz Pierre Beauchamp [czytaj pier buszą], który opracował między innymi pięć podstawowych pozycji nóg.

W okresie klasycyzmu balet przeszedł prawdziwą reformę za sprawą francuskiego tancerza i choreografa Jean-Georges Noverre'a [czytaj: żana-żorża nowerre], dzięki któremu, zamiast wstawek wokalnych i recytacji, pojawia się więcej tańca i [pantomimy](#).

Czasy romantyzmu otwierają dwa nazwiska: Petipy i Czajkowskiego. Powstają takie dzieła jak: *Dziadek do orzechów*, *Jezioro Łabędzie* czy *Śpiąca Królewna*.

Ale czy na tym kończą się czasy świetności baletu? Zobaczmy to w filmie.

Polecenie 2

Który z przedstawionych baletów w filmie zapadł Ci w pamięci najbardziej i dlaczego? Swoją odpowiedź zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 3

Wymień tytuły i autorów dzieł baletowych, które zapamiętałeś z filmu? Swoją odpowiedź zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 4

Odpowiedz na pytanie: *Taniec wieszczki cukrowej*, *Taniec hiszpański*, *Taniec arabski* - to wymienione tylko niektóre części jakiego baletu?

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

O najstłynniejszych operach

Opera to dzieło wyjątkowe. Nawet, jeśli w dzisiejszych czasach zastąpiono je wieloma multimedialnymi namiastkami. Jedni jej w ogóle nie dostrzegają, inni bez niej nie potrafią żyć. Czasami jest lekarstwem na całe zło. Znaleźć w niej można odpowiedź na wiele dręczących nas pytań. Często w jej fabule można przejrzeć się jak w lustrze i znaleźć swoje życie. Warunek jest jeden: trzeba znać [libretto](#), ale może nie do końca. Zwroty akcji, punkty kulminacyjne lub nagle zawieszenie w próżni otoczonej dźwiękiem wśród misternie przygotowanej scenografii, jest w stanie oczarować każdego, kto chociaż raz odwiedził gmach opery.

Postrzegana i tłumaczona, jako sceniczne dzieło muzyczne wokalnie-instrumentalne, w którym muzyka współdziała z akcją dramatyczną (libretto) stanowi przykład syntezy sztuk. W niej muszą współgrać równocześnie: słowo, muzyka, plastyka, ruch, gest oraz gra aktorska, podzielona na akty i sceny. Podobnie jak balet, wywodzi się z włoskich renesansowych maskarad karnawałowych, które przerodziły się w widowiska dramatyczne.

Rozróżnić możemy kilka rodzajów oper i są nimi:

Kliknij na wybraną zakładkę, aby zapoznać się z informacją dodatkową.

Seria
poważna.
Buffa
komiczna.
Semiseria
poważna, ale z elementami komicznymi.
Balladowa

inaczej śpiewogra.

Wodewilowa

lekki muzyczny utwór sceniczny o cechach farsy, ze śpiewami, tańcami i pantomimą.

Operetka

jako dzieło operowe o tematyce rozrywkowej.

Źródło: *Mała Encyklopedia Muzyki*, 1968, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Zawarte poniżej w filmie przykłady wybranych przedstawień operowych należy zapamiętać jako *top listę* osiągnięć w tej dziedzinie muzyki.

Polecenie 5

W której z wymienionych w filmie oper można usłyszeć słynną *Habanerę*? Swoją odpowiedź zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 6

Gdzie znajdziemy opisy i treść libretta ulubionej opery? Swoją odpowiedź zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 7

Verdi [czytaj: werdi], Mozart [czytaj: mocart], Puccini [czytaj: puczini], Wagner. Do wskazanych nazwisk dopisz tytuł przynajmniej jednej opery. Swoją odpowiedź zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

O najśłynniejszych operetkach i musicalach [czytaj: mjuzikalach]

Jak rozpoznanie baletu od opery nie powinno przysporzyć większego kłopotu, tak już znalezienie dokładnych różnic pomiędzy wszystkimi poznanymi już formami może być wyzwaniem. Zatem czymże jest musical [czytaj: mjuzikal]? I co go wiąże z operetką, operą lub baletem?

To na pewno rodzaj formy teatralnej, w której największy nacisk położony jest na dialogi mówione bądź śpiewane. Mocną stroną musicalu jest taniec, który wykonywany jest zarówno przez solistów, jak i chór i muzyka. W musicalu [czytaj: mjuzikalu] trudniej już znaleźć utwory napisane w konwencji operowych arii, więcej jest za to muzyki popularnej, autentycznej i różnorodnych stylów śpiewania z krzykiem włącznie.

Sprawdźmy, gdzie te dwa gatunki muzyki - operetka i musical [czytaj: mjuzikal] - znalazły swoje miejsce w historii? Poniższy film przybliży nam również muzykę i obrazy z najśłynniejszych dzieł.

Polecenie 8

Zapisz tytuł musicalu [czytaj: mjuzikalu] zaprezentowanego w filmie, który szczególnie zapadł Ci w pamięć. Uzasadnij swój wybór.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 9

Dokonaj porównania wybranego przez siebie musicalu [czytaj: mjuzikalu] i operetki.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 10

W którym musicalu [czytaj: mjuzikalu] można śledzić losy biednego mleczarza Tewiego. Czy potrafisz zaśpiewać lub zanucić jego ulubiony fragment? Nazwę musicalu [czytaj: mjuzikalu] zapisz poniżej.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Podsumowanie

Zwieńczeniem każdego dzieła jest jego finał. W operze, balecie, musicalu [czytaj: mjuzikalu] czy beztroskiej zazwyczaj operetce zderzają się tematy błahe i poważne problemy. Sztuką kompozytorskiego ujęcia jest ubranie myśli w szczególną oprawę, czyli nadanie temu swoistej formy tak, by pozostała w zmysłach słuchacza a zawsze. Zdarza się, że nie pamiętamy tytułu, ale przemawia do nas zawsze muzyka. Wymienione fragmenty w powyższych filmach i treści tam zawarte są zaledwie osobliwym wyborem spośród wielu dzieł. Style, gatunki i forma – chociaż terminologicznie „działają” wymiennie są sposobem zachęty do pojmowania po coraz bogatszą paletę muzycznych dzieł. Może się okazać, że jedynie nowoczesna technologia dzieli je, od tych dawnych inscenizacji znanych tylko z literatury, a tematyka wciąż pozostaje ta sama, niezmienną od wieków. Dobro i zło, smutek i radość, miłość i zazdrość. Jak długo świat, będzie światem, tak w muzycznej bajce zwanej operą czy musicaliem [czytaj: mjuzikalem], zawsze znajdziemy lustrzane odbicie każdej z towarzyszących temu emocji.

Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Dopasuj ścieżkę dźwiękową do formy.

Materiały audio dostępne pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

1	Operetka	⬇
2	Rondo	⬇
0	Balet	⬇

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij poniższy tekst wyrazami w odpowiedniej formie.

Wyrazy do wyboru: taniec, musical, śpiewanie,, chór, europejski

to przedstawienie teatralne lub film, złożone z partii mówionych,
 solowych (songi) i zespołowych (duety, tercety,) i
, zwykle w formie dwuaktowej. Musical [czytaj: mjuzikal] jest gatunkiem
pokrewnym operetce.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

Ułóż układankę, a następnie określ jaki budynek się na nich znajduje i jaką pełni funkcję.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Dopasuj tytuł dzieła do muzyki.

Materiały audio dostępne pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PZcAZJYOW>

3	<i>Harnasie</i> Karola Szymanowskiego	⬆
2	<i>Taniec Śnieżynek</i> z baletu <i>Dziadek do Orzechów</i> Piotra Czajkowskiego	⬆
0	<i>Taniec Rycerzy</i> z baletu <i>Romeo i Julia</i> Siergieja Prokofjewa	⬆
1	<i>Singin' in the Rain</i> [czytaj: singin in de rejn] z musicalu [czytaj:mjuzikalu] „Deszczowa Piosenka”	⬆

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Wskaż błędne wpisy.

- ☐ Siergiej Prokofjew - *Pietruszka*
- ☐ Igor Strawiński - *Piotruś i wilk*
- ☐ Piotr Czajkowski - *Śpiąca królewna*

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Znajdź wskazane wyrazy w wykreślanie.

I	I	A	Y	O	C	F	M	M	E	E	E	J	D
O	U	K	N	M	S	Z	G	U	S	Y	F	E	T
T	S	E	W	E	S	I	N	G	S	P	I	E	L
T	A	I	A	L	C	W	B	I	O	I	B	A	W
E	S	N	Y	R	O	S	T	U	A	J	C	O	Z
R	S	I	I	D	E	S	H	E	I	M	A	A	T
B	I	L	E	E	O	P	O	K	L	I	M	N	L
I	A	W	R	E	C	R	O	Z	R	A	Y	H	W
L	I	Z	W	H	G	T	F	A	O	O	B	A	B
L	M	P	A	N	T	O	M	I	M	A	K	M	K

- ☐ MUSICAL ☐ TANIEC ☐ WODEWIL ☐ SCENA ☐ ARIA ☐ SINGSPIEL
☐ OPERA ☐ OPERETKA ☐ LIBRETTO ☐ PANTOMIMA ☐ BALET

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 7

Uzupełnij tekst.

Opera Straszny dwór to dzieło .

Balet *Jezioro łabędzie* to dzieło .

Franz Suppé [czytaj: franc zupe], Johann Strauss [czytaj: johan sztrałs] (młodszy) to twórcy

.

Skrzypek na dachu, *Dźwięki Muzyki* i *Deszczowa piosenka* to tytuły .

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Podaj tytuł wybranego musicalu [czytaj: mjuzikalu] z filmu. Opisz, co Ci się w nim najbardziej podobało? Zwróć uwagę na muzykę i pozostałe elementy tego dzieła.

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Słownik pojęć

Aria

[z języka włoskiego: aria]; pieśń solowa z akompaniamentem orkiestry, składająca się zwykle z dwóch części, na przykład w operze lub innej wielkiej formie instrumentalno-wokalnej; w oratorium, operetce, kantacie.

Balet

[z języka włoskiego: balletto, zdrobnienie od balio = taniec];

1. utwór muzyczno-sceniczny, w którym treść, tak zwane libretto, wyrażona jest za pośrednictwem tańców solowych i zbiorowych oraz gestykulacji tanecznej wykonawców w oparciu o tło muzyczne orkiestry (...);
2. scena tańców zbiorowych (scena baletowa) w operze, operetce;
3. zespół taneczny biorący udział w balecie lub scenach baletowych.

Libretto

[z języka włoskiego: książeczka] scenariusz do baletu; librecista — autor libretta.

1. tekst słowny utworu muzyczno-scenicznego, na przykład opery, operetki, oratorium; libretto powinno uwzględniać wokально-muzyczne wymagania utworu, dając kompozytorowi możliwość wykorzystania jego odcinków do tworzenia arii, recytatywów, duetów, ustępów chóralnych i tak dalej.

Musical [czytaj: mjuzikal]

przedstawienie teatralne lub film, złożone z partii mówionych, śpiewanych solowych (songi) i zespołowych (duety, tercety, chóry) i tanecznych, zwykle w formie dwuaktowej. Musical [czytaj: mjuzikal] jest gatunkiem pokrewnym europejskiej operetce.

Opera

utwór dramatyczno-muzyczny, w którym całe libretto jest śpiewane; w skład opery wchodzi śpiewane partie solowe (arie, ariosa [czytaj: arioza], recytatywy), partie zespołowe (duety, tercety, kwartety i tym podobne, czyli tak zwane ansamble), partie chóralne oraz

ustępy czysto instrumentalne (uwertura, intermezza, antrakty); całość podzielona jest na akty, sceny, obrazy.

Operetka

[z języka włoskiego: operetla = mała opera]; komedia muzyczna; utwór sceniczny z towarzyszeniem orkiestry, w którym śpiewane krótkie i lekkie ustępy o popularnym charakterze przeplatane są ustępami mówionymi i efektownymi tańcami baletowymi; jednym z twórców operetki był Jacques Offenbach [czytaj: żak offenbach].

Paczka

rodzaj spódniczki baletnicy.

Pantomima

[z języka greckiego: pantóimos = wszystko naśladowujący] [czytaj: pantomimosz];

1. utwór muzyczno-dramatyczny, sceniczny lub muzyczno-sceniczny, w którym treść wyrażona jest przez ruchy taneczne i ruchy artystów zastępujące tekst słowny; zobacz: balet.
2. gestykulacja artystów w balecie i pantomimie wyrażająca akcję dramatyczną i zastępująca tekst słowny.

Pointy [czytaj: plenty]

twarde baletki, używane w balecie, przeznaczone do tańca klasycznego lub ostatnio używane w tańcu współczesnym. Tancerki tańcząc stoją na samych czubkach palców, czyli wchodzi na pointy [czytaj: plenty]. Artystka wchodząca na pointy ma stwarzać wrażenie lekkości i unoszenia się w powietrzu.

Primabalerina

pierwsza tancerka w balecie, wykonująca role tytułowe i solowe.

Singspiel [czytaj: singszpil]

[z języka niemieckiego: „śpiewogra”];

1. niemiecka forma dramatyczno-muzyczna z końca XVII w., poprzedzająca powstanie opery, składająca się z części poważnych i komicznych; odpowiednik włoskiego *dramma per musica* [czytaj: drama per mjuzika];
2. mniej więcej po roku 1750 termin ten oznaczał rodzaj opery komicznej z partiami mówionymi, odpowiednik francuskiej *opera comique* [czytaj: opera komik], czy angielskiej *ballad-opera* (opera balladowa); artystyczną formą Singspielu [czytaj: singszpilu] jest opera *Urowadzenie z seraju* Wolfganga Amadeusza Mozarta.

Wodewil

[z języka francuskiego: *vaudeville*] [czytaj: wodewil], wesoły, lekki utwór sceniczny o treści komicznej lub satyrycznej, z ilustracją muzyczną i piosenkami.

Słownik pojęć został opracowany na podstawie:

- Habela J., *Słowniczek muzyczny*, PWM, Kraków 1998.

Notatki ucznia

Źródło: online-skills, licencja: CC BY 3.0.

Galeria

Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, ilustracja powstała na podstawie: M. Gromek, G. Kilbach, „Lekcja muzyki”, podręcznik do muzyki dla klasy szóstej szkoły podstawowej, wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2019, s. 20 - 21, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Monika Gromek, Grażyna Kilbach, *Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach.*

Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, s. 20–21,

dostępny w internecie: [https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki\[PD\]\[kl_6\]\[pr_2019\]/index.html#p=22](https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki[PD][kl_6][pr_2019]/index.html#p=22) [dostęp 19.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

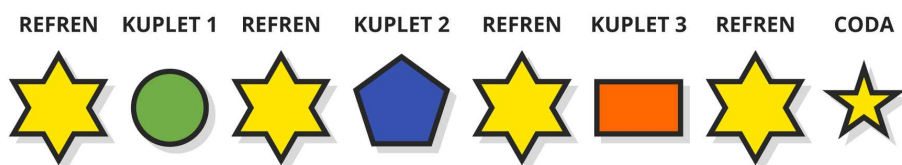

Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach. Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, ilustracja powstała na podstawie: M. Gromek, G. Kilbach, „Lekcja muzyki”, podręcznik do muzyki dla klasy szóstej szkoły podstawowej, wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2019, s. 20 - 21, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Monika Gromek, Grażyna Kilbach, *Piosenka „Na okrągło” muz. M. Gromek, M. Jóźwiak, sł. A. Nickiewicz-Tarach.*

Przykład formy muzycznej – ronda przedstawiona w zapisie nutowym wraz z akordami do gry np. na gitarze, s. 20–21,

ilustracja, dostępny w internecie: [https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki\[PD\]\[kl_6\]\[pr_2019\]/index.html#p=22](https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Muzyka-lekcja-muzyki[PD][kl_6][pr_2019]/index.html#p=22) [dostęp 19.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Zapis formalnej budowy ronda w muzyce, grafika przerysowana na podstawie:

z-przymruzeniem-ucha.blogspot.com, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: *Zapis formalnej budowy ronda w muzyce*, ilustracja, dostępny w internecie: <http://z-przymruzeniem-ucha.blogspot.com/2015/01/muzyczna-architektura.html> [dostęp 19.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Taco Hemingway [czytaj: tako hemingtej] z duetu Taconafide [czytaj: takonafide] w czasie koncertu w Warszawie w ramach trasy Ekodiesel Tour [czytaj: ekodizel tur] promującej debiutancki album *Soma 0,5 mg*, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_(cropped).jpg), CC BY-SA 4.0, fotograf: Itokyl

Źródło: Itokyl, *Taco Hemingway z duetu Taconafide w czasie koncertu w Warszawie w ramach trasy Ekodiesel Tour promującej debiutancki album Soma 0,5 mg*, fotografia, dostępny w internecie: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taconafide-2018-04-21-0026_(cropped).jpg) [dostęp 23.01.2023], licencja: CC BY-SA 4.0.

Przykład współczesnej literatury wprowadzającej w zagadnienia związane z podstawami muzyki - M. Pilhofer, H. Day [czytaj: dej], *Teoria muzyki dla bystrzaków*, Wydawnictwo Septem, dlabystrzakow.pl, Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu)

Źródło: Holly Day, Michael Pilhofer, *Przykład współczesnej literatury wprowadzającej w zagadnienia związane z podstawami muzyki - M. Pilhofer, H. Day, Teoria muzyki dla bystrzaków*, Wydawnictwo Septem, ilustracja, dostępny w internecie: <https://dlabystrzakow.pl/pobierz-fragment/temub4/pdf> [dostęp 23.01.2023], Materiał wykorzystany na podstawie art. 29 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (prawo cytatu).

Biblioteka muzyczna

Wolfgang Amadeusz Mozart [czytaj: mocart], „Marsz turecki” z Sonaty fortepianowej A-dur, wykonanie: Pianista z Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego

w Bydgoszczy, AMFN, CC BY 3.0

Źródło: AMFN, Wolfgang Amadeusz Mozart, „*Marsz turecki*” z *Sonaty fortepianowej A-dur*, licencja: CC BY 3.0.

2

Johnny Cash [czytaj: džony kesz], „Bonanza” (fragment), online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Johnny Cash, Raymond Evans, Jay Livingston, *Bonanza*, licencja: CC BY 3.0.

3

Bob Marley & The Wailers [czytaj: bob marlej i de łelers], „Is this love” [czytaj: is tys lof] (fragment), online-skills, CC BY 3.0

Źródło: The Wailers, Bob Marley, Bob Marley, „*Is this love*” (fragment), licencja: CC BY 3.0.

4

Jacques Offenbach, „Piekielny galop (Kankan)” (fragment), z operetki „Orfeusz w piekle”, wykonawca: Orchestre de l'Opéra National de Lyon, Orchestre de Chambre de Grenoble, dyrygent: Marc Minkowski, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Orchestre de Chambre de Grenoble, Orchestre de l'Opéra National de Lyon, Marc Minkowski, Jacques Offenbach, *Piekielny galop (Kankan)* (fragment), „*Orfeusz w piekle*”, licencja: CC BY 3.0.

5

Siergiej Prokofjew, „Taniec Rycerzy” (fragment) z baletu „Romeo i Julia”, wykonawca: The Orchestra of the Royal Opera House, dyrygent: Mark Ermler, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: The Orchestra of the Royal Opera House, Mark Ermler, Siergiej Prokofjew, „*Taniec Rycerzy*” (fragment) z baletu „*Romeo i Julia*”, licencja: CC BY 3.0.

6

Karol Szymanowski, „Harnasie” opus 55, obraz II: „W karczmie”, „Taniec góralski” (fragment), wykonawca: City of Birmingham Orchestra, dyrygent: Sir Simon Rattle, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: City of Birmingham Orchestra, Karol Szymanowski, „*Harnasie*” op. 55, obraz II: „*W karczmie*”, „*Taniec góralski*” (fragment), licencja: CC BY 3.0.

7

Piotr Czajkowski, „Taniec śnieżynek” (fragment) z baletu „Dziadek do orzechów”, wykonawca: Berliner Philharmoniker, dyrygent: Sir Simon Rattle, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Berliner Philharmoniker, Simon Rattle, Piotr Czajkowski, „*Taniec śnieżynek*” (fragment) z baletu „*Dziadek do orzechów*”, licencja: CC BY 3.0.

Nacio Herb Brown, Arthur Freed, „Singin' in the Rain” (fragment) wykonawca: Gene Kelly, temat z musicalu „Deszczowa Piosenka” w reżyserii Stanleya Donena i Gene Kelly, online-skills, CC BY 3.0

Źródło: Tommy Steele, Nacio Herb Brown, Arthur Freed, „*Singin' in the Rain*” (fragment) temat z musicalu „Deszczowa Piosenka” w reż. Stanleya Donena i Gene Kelly, licencja: CC BY 3.0.

Bibliografia

- Gwizdalanka D., *Muzyka. Podręcznik dla szkół średnich*, WSiP, Warszawa, 1997.
- Habela J., *Słowniczek muzyczny*, PWM, Kraków 1998.
- Kański J., *Przewodnik Operowy*, PWM, Kraków 1995.
- Korwin-Piotrowski K., *Pretty Woman wkracza na łódzką scenę*; <https://orfeo.com.pl/muzyczne-newsy/pretty-woman-wkracza-na-lodzka-scene/> [dostęp: 14.12.2021].
- Lindstedt I., *Opera i oratorium w pigułce*; <https://www.muzykotekaskolna.pl/wiecej-o-muzyce/opera-i-oratorium-w-pigulce/> [dostęp: 14.12.2021].
- Olbiński R., Polski plakat do opery Czarodziejski flet, W.A. Mozarta; <https://galeriaplaku.com.pl/4382-czarodziejski-flet-mozart-polski-plakat-operowy-rafal-olbinski.html> [dostęp: 14.12.2021].
- Strona Ogólnokształcącej Szkoły Baletowej im. Ludomira Różyckiego w Bytomiu <http://osb.bytom.pl> [dostęp: 14.12.2021].
- Śledziński S., *Mała Encyklopedia Muzyki*, PWN, Warszawa 1981.
- Szymanowski K., *Balety polskie*; <http://www.encyklopediateatru.pl/przedstawienie/41833/balety-polskie> [dostęp: 14.12.2021].
- Turska I., *Krótki zarys historii tańca i baletu*, PWM, Kraków 2010.
- Wywiad zatytułowany: *Sztuka jest doskonale zbędna z Mariuszem Trelińskim – polskim reżyserem operowym*; <https://k-mag.pl/article/sztuka-jest-doskonale-zbedna-mowi-jeden-z-najsłynniejszych-polskich-rezyserow-operowych-mariusz-trelinski-wywiad> [dostęp: 14.12.2021].